Adam Smith, "Laissez-Faire Kapitalizminin Babası" mı?

Ve insanların asılsız iddialarda bulunmamak için yorum yapmaktan çok okumaları gerektiğinin nedenleri.

梦月
06 TEMMUZ 2026

Bana kalırsa, insanların Adam Smith'in modern veya serbest piyasa kapitalizminin babası olduğunu söylemesi mantıklı değil, çünkü Smith'in müdahaleci politikaları destekleme konusunda oldukça fazla eğilimi vardı. Benzer şekilde, insanların onun ilk ekonomist olduğunu söylemesi de pek mantıklı değil; örneğin James Steuart, Smith'ten önce " *Siyasi Ekonominin İlkelerine Bir İnceleme" başlıklı bir siyasi ekonomi incelemesi yazmıştı.*

Ancak şu ana kadar bunlar genel iddialardır. Bu görüşü çürütecek iki ayrıntılı argüman sunacağım.

I.) Serbest piyasa ekonomisi, serbest ticaret ve üretim, vergi/sınırlayıcı önlemlerin olmaması (veya en azından minimum düzeyde olması) fikri Smith'ten çok öncesine dayanmaktadır.

Elbette, daha önceki tüm ekonomistler serbest piyasa yanlısı değildi. Sınırsız serbest ticarete karşı olan, İngiliz köle ticaretinin genişlemesini savunan Postlethwayt gibi baskın Merkantilist okul; katı teori yerine deneyime öncelik veren (sonuçta Bacon'ın istatistiksel yöntemlerinden ilham alan ve istatistiksel araştırmanın deneyin yerini alabileceğini varsayan) Petty (Hull 1899) ve toplumun "israfçı" bir şekilde tüketmesinin mümkün olduğunu ve devletin amacının daha rasyonel bir plan getirmek olduğunu savunan Steuart (Anderson 1984) gibi isimler vardı. Smith, Milletlerin Zenginliği adlı eserinde bunları ayrıntılı olarak ele alıyor, ancak Steuart'ın adını tam olarak anmıyor.

Ancak, müdahaleci doğalarına rağmen, Merkantilistler Smith'in ilgilendiği tek okul değildi ve aslında şiddetle eleştirdiği başka bir baskın düşünce okulu daha vardı: Fizyokratlar. Fizyokratlar, Tableau Economique gibi metinlerde, sermayenin önce üretken sektörlere, yani tarıma, sonra da verimsiz sektörlere, yani el sanatları üretimine ve imalatına yeniden tahsis edilmesinin en iyisi olduğunu savundular. Smith'in kendisinde de kısmen Fizyokratik eğilimler vardı; örneğin, "Bu nedenle, şeylerin 'doğal akışına' (tırnak işaretleri bana ait) göre,

Gelişen her toplumun sermayesinin büyük bir kısmı öncelikle tarıma, sonra imalata ve en son olarak da sanayiye yönlendirilir.

"Tüm bunların dış ticarete yönelik olması..." (Ulusların Zenginliği 304) ancak genel olarak üslubu oldukça eleştireldir. Bununla birlikte, adalet açısından, eleştirilerinin büyük bir kısmının, Fizyokratiklerin toprağı tüm değerin kaynağı olarak görme anlayışı ve bunun

sonucunda toprağa nasıl davranılacağı ile el sanatlarına nasıl davranılacağı konusundaki tutarsızlıklar etrafında yoğunlaştığını belirtmek gerekir.

Ancak Fizyokratlar genel olarak serbest piyasa anlayışı etrafında toplanmışlardı (bazı istisnai yıkıcı mantıklar nedeniyle toprak hariç); Quesnay, Tableau Economique'de bir tarım ülkesinin yıkımının sekiz nedeninden bazılarını "Vergi toplamanın aşırı maliyeti"... "(a) Hammadde iç ticaretinde ve (b) tarımda özgürlük eksikliği"... ve tarımsal yatırım yapan insanların sermayesini azaltan kötü vergilendirme biçimi olarak sıralamıştı (Higgs 1897). Quesnay ayrıca **Genel İlkeler'inde** , bir hükümetin politikasında ne yapması gerektiğine ilişkin olarak, tarımcıların kendi tarlalarında, kendi çıkarları, yetenekleri ve toprağın doğasının en büyük sonucu vereceğini düşündürdüğü ürünleri yetiştirmelerine izin vermesi gerektiğini söyler. Başka bir deyişle, serbest üretim. (Quesnay, çev. ER Blake, 1915) ve yine iç ticarete yönelik tutumu, uluslararası ticarete yönelik tutumuyla aynıdır.

Ülke ürünlerinin dış ticareti hiçbir şekilde durdurulmamalı veya engellenmemelidir."

Quesnay'in özdeyişlerini tekrarlar.

Fizyokrat Okulu'nda Quesnay'in önemli bir etki kaynağı olması, Fizyokratların onun temel görüşünü tekrarlama eğiliminde olmaları anlamına geliyordu. Hukukçu Gullierme Le Trosne, *De L'Administration provinciale et de la reforme de l'impot adlı eserinin 3.* Bölümünde, üreticinin gelirini azaltan vergilerin, ister sermaye ister tüketim malları için olsun, kaçınılmaz olarak getirilerini azalttığını ve ürün için daha az harcama yapmasına neden olduğunu söyler. Bu vergiler ücretlileri de etkilediğinde, sonuçta "ekimlerin bozulmasına, net ürünün azalmasına ve kamu gelirlerinin tükenmesine" yol açar. Bu yıkıcı etkiye örnek olarak *metoyage* sistemini kullanır; çünkü bu sistem, toprak sahibinin kira sözleşmesini yenileyene kadar düşemeyeceği "öngörülemeyen" bir vergi içerir ve ürünle ilgili değildir, dolayısıyla kaynaklarının "yağmalanması"dır.

Fizyokrat Merciere De La Rivière de benzer şekilde radikal bir argüman öne sürerek, serbest ticaretin her koşulda faydalı olduğunu savunurdu; yani dünyadaki her ülke korumacı olsa bile, düzenlemelerin tek taraflı olarak kaldırılmasının yine de bir fayda sağlayacağını söylerdi. Louis XVI döneminde Maliye, Ticaret ve Bayındırlık Bakanı unvanıyla kraliyet görevine gelmeyi başaran Turgot, piyasa reformlarını (ortaçağ loncalarını, ticaret üzerindeki kısıtlamaları ve gayri resmi angarya işini kaldırarak) getirerek Fizyokrat ilkelerine göre en somut değişikliği yapmayı başarmıştı.

Fizyokratların tamamen serbest piyasa yanlısı oldukları yönündeki haklı gösterilmesi zor argümanda ısrar etmek istemiyorum; zira onlar zaman zaman tutarsız davranmış, genel bir siyasi ekonomi teorisinden yoksun olmuş ve doğrudan vergileri ve tarım ürünlerinin fiyatı üzerindeki kontrolü savunmuşlardır. Ancak, Smith'ten önce, devletin yargısı yerine piyasa mekanizmalarını savunan, zaman zaman biraz kafa karışıklığı olsa da, deneyimli bir savunmanın var olduğunu göstermek istiyorum.

II.) Smith'in kendisi serbest piyasa ekonomisine hiç de yakın değildi.

Fizyokratlar, piyasa dışı bir tarım sistemi önerdikleri için (toprağa dair oldukça benzersiz anlamları nedeniyle) müdahaleci olarak kabul ediliyorsa, Smith çok daha müdahaleci olarak değerlendirilebilir.

Smith, devletin işlevinin hem üretken hem de önleyici olabileceğini söyledi. Koruyucu devlet, hukuk ve ulusal savunma sağlamalıdır. Öte yandan, üretken devlet, kamu işleri sağlamalıdır. Smith'in argümanı, Milletlerin Zenginliği adlı eserinin 214. sayfasında en ayrıntılı şekilde geliştirilmiştir; burada şöyle yazmaktadır: "Hükümdarın veya devletin üçüncü ve son görevi, bu kamu işlerini kurmak ve sürdürmektir", ancak herhangi bir kamu işi değil, özellikle "büyük bir toplum için son derece avantajlı" olan ve ürünün getirdiği faydaların dağılmış ve kolektif doğası nedeniyle bireyin masraflarını karşılayamayan (kolektif eylem sorunu ama çok eski) ve her bireyin komşusunun bedeli ödemesini bekleyeceği (piyasa başarısızlığına benzer şekilde hiç üretim olmamasına veya yetersiz üretime yol açan) kamu işleridir.

Bu argümanlar, serbest piyasa ekonomisinin malların üretimi için gerekli tercihleri sağlayamayacağı bir alan olarak Samuelson'un "kamu yararı" kavramına ve daha önce bahsedilen bedavacılık sorununa, serbest piyasa ekonomisine yönelik herhangi bir eğilimden daha yakın görünmektedir. Smith'in bunun gerçekleşmesi için uygun gördüğü bazı genel mal örnekleri "iyi yollar, köprüler, gemi trafiğine uygun kanallar, limanlar vb."dir. (s. 215, aynı eser)

Ayrıca Smith, özellikle anonim şirketler ve limited şirketler olmak üzere, şirketleşmeyi de eleştirmiştir. Şirketleşmenin şirketlere ticaret konusunda devlet ayrıcalığı sağladığını ve 233. sayfada, bu şirketlerin genellikle aşırı bürokratik hale gelebildiğini ve işletmeyle ilgili önceliği/çıkarı olmayan, kısa vadeli/önemsiz çıkarlarla meşgul kişiler tarafından yönetilebildiğini yazmaktadır. Şöyle diyor: "Zengin bir adamın kahyaları gibi, küçük meselelere dikkat etmeyi efendilerinin şerefine yakışmaz olarak görürler ve kendilerine bundan kolayca muafiyet tanırlar." Hemen ardından, anonim şirket sahiplerinin, "bu tür büyük işletmelerde genellikle görülen ihmalkarlık ve savurganlık" nedeniyle özel girişimcilerden daha aşağıda olduğunu sert bir dille yazıyor. (Aynı yer)

Daha da vahimi, Smith'in, bence, titiz bir kamu eğitim sistemini savunan ilk büyük düşünürlerden biri olmasıdır. Milletlerin Zenginliği adlı eserinin VI. Bölümünde, hayvancılıkla geçinen (ve genel olarak barbarlık içinde yaşayan) toplumların böyle bir eğitim sistemine sahip olmadığını, çünkü böyle bir sistemin iş bölümünden önce geldiğini söyler. İnsanlar sadece yönetimin temellerini bilir ve geçimlerini sağlamak için yeterince yenilik yaparlar. Latince, teoloji, felsefe, geometri vb. hakkında bilgi edinmeye vakitleri yoktur, bu da toplumsal yenilik düzeyini sınırlar. Bu durum, özellikle "emekçi yoksullar" olmak üzere sıradan insanlarda da aynıdır. Eğitime vakitleri azdır ve eğitim pahalıdır. Ayrıca çok düşük ücretli, tekrarlayan işlerde çalışırlar, bu da onları bir nevi donuk makineler haline getirir. Onlara geometri ve mekanik öğretmek, tabiri caizse, pratik bilgi sağlayabilir. Ancak bu tür bir dışsallık, kamu sektörünün bir

köy okulu inşa etmek için küçük bir prim ödemesiyle karşılanmaktadır. (Smith, *Milletlerin Zenginliği, s. 777-779*).

Bunların hiçbiri pek "laissez-faire" argümanı sayılmaz ve Smith'in zaman zaman "kamu yararı" ve gerekli gördüğü şeyleri finanse eden piyasa dışı mekanizmalardan yana olduğunu gösterir. Açık olmak gerekirse, bunların hiçbiri Smith'in daha ciddiye alınması gereken mükemmel bir düşünür olduğu gerçeğini değiştirmez; ancak artık laissez-faire'in kahramanı olarak görülmekten vazgeçilmelidir. Konu kapanmıştır.

Destek

2 yıl önce piyasaya sürüldü

Şu anda Ekonomi ve Tarih bölümlerinde eş zamanlı olarak okuyorum. Pratik bilimciyim, Nintendo ve PC hayranıyım. Dil öğrenmek de eğlenceli.